# *FOUR HUNDRED YEARS FROM THE PUBLICATION OF DON QUIJOTE. ALEXANDRU POPESCU TELEGA IN THE HISTORY OF THE NOVEL'S TRANSLATION IN ROMANIAN*

**Carmen-Lenuța Sveduneac**

**PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava**

*Abstract: According to Vicente Gaos's studies, author of a monumental about Cervantes's work, Don Quixote is, after the Bible, the most translated book. This paper attempts a critically approach of the novel translations, from the first romanian printed version, the one of Heliade-Radulescu from 1839, until the last one, that Sorin Mărculescu published in 2004. To support our demonstration, we will recall the concept of `retranslation`. Given the polysemy of the term we will talk only about the definition that expains the concept as „all the simultaneous, consecutive or subsequent versions of a literary work". Victor Ivanovich launched a theory which says that "all the translations of a particular work represents a translation intertext". The aim of this approach is given by the version of Alexandru Popescu Telega in the progressively process of these "translation intertexts". The purpose of this work is constituted by the diachronically approach by which we try to find how much the translations of Don Quixote are influencing each other. The presentation of the facts and the comparative exercise of the `retranslations` of Don Quixote will take us closer to our demonstration which aim to come to establish if there is a free assumption of the relations between these retranslations and what Al. Popescu-Telega brings new with his version in the whole process.*

*Keywords: Don Quixote, translation, intertext, interpretation, retranslation*

Potrivit studiilor efectuate de Vicente Gaos[1], autorul unei ediţii monumentale a operei lui Cervantes, *Don Quijote* este cea mai tradusă carte de la biblie încoace. Studiul de faţă vine la 400 de ani de la apariţia romanului şi îşi propune să analizeze contextul versiunilor româneşti ale lui *Don Quijote*, fie ele tălmăciri, prelucrări, adaptări (sunt excluse adaptările

[1] Vicente Gaos, Cervantes novelista, dramaturgo, poeta, Ed.Planeta, Barcelona, 1979.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

pentru copii) sau traduceri, şi se centrează pe versiunea lui Alexandru Popescu-Telega, care, deschide, în opinia noastră, calea receptării literaturii spaniole.

Conform unei teorii dezvoltate de Victor Ivanovici „totalitatea traducerilor unei opere constituie intertexte de traduceri”[2]. Miza acestui demers este dată de contribuţia versiunii lui Alexandru Popescu-Telega în parcursul progresiv al acestor „intertexte de traducere”
Demonstraţia noastră porneşte de la o idee formulată de Antoine Berman[3] potrivit căreia „numai în retraducere şi, mai mult, în retraduceri se află adevărata miză a traducerii”.

În spaţiul autohton prima traducere a romanului apare într-un moment în care cultura română întreprinde mari eforturi de sincronizare cu Europa. Dacă la numai 7 ani după apariţie (1612) Thomas Shelton[4] traduce în engleză prima parte a romanului, fiind urmat de traducerea în franceză (1614, prima parte, traducător César Oudin), cea în germană (1621, primele 22 capitole, traducător *Pahsch Basteln von der Sohle*), şi cea în italiană, (1622, prima parte, traducător Francosini), în România, *Don Quijote* va fi tradus 2 secole mai târziu. Astfel, la 13 aprilie 1839, Ion Heliade Rădulescu publică în „Curierul românesc” prima traducerere în „româneşte din franţozeşte dupe Florian de I.R.”[5] a prologului şi a primelor 14 capitole sub denumirea *Don Chişot de la Maşa.*

În sprijinul demonstraţiei noastre vom face apel la conceptul de *retraducere.* Având în vedere polisemia termenului[6] menţionăm că vom face referire şi ne vom raporta doar la definiţia care explică noţiunea ca desemnând „traducerile simultane, consecutive sau ulterioare ale unei opere literare”[7].

În acelaşi scop vom recurge şi la studiul lui Paul Bensimon, *Retraducerea*[8], de la care preluăm ideea conform căreia prima traducere a unei opere literare „aclimatizează opera străină” în cultura în care este exportată, cu alte cuvinte, prima traducere încearcă să adapteze textul în specificul culturii gazdă.

---

[2] Victor Ivanovici, Un caftan pentru Don Quijote, Ed.Ideea Europeană, bucureşti 2011, p.120.
[3] Antoine Berman, Pour une critique des traductions : John Donne, Gallimard, Paris, 1995, p.84.
[4] Potrivit unui studiu realizat de Carmelo Cunchillos Jaime, intitulat Traducciones inglesas del Quijote (1612-1800), La primera traducción inglesa del Quijote de Thomas Shelton (1612-1620), publicat de Julio César Santoyo şi Isabel Verdaguer în volumul De clásicos y traducciones. Versiones inglesas de clásicos españoles (ss XVI-XVII), Ed. PPU, Barcelona, 1892, pp. 89-113, există date concludente care fac dovada faptului că în anul 1607 Thomas Shelton finalizase deja traducerea primei părţi din Don Quijote.
[5] Ion Heliade-Rădulescu, Început de Bibliotecă Universală, în vol. Critică literară, Editura Minerva, Bucureşti, 1979, op.cit., p. 130.
[6] Conceptul de retraducere a cunoscut mai multe accepţiuni, printre care şi traducerea unei opere literare prin intermediul unei alte limbi, astfel el este definit ca traducere prin intermediul altei traduceri. O altă definiţie explică retraducerea ca fiind fenomen
[7] Elizbieta Skibinska, La retraduction, manifestation de la subjectivité du traducteur, în Palimpsestes, 4, Retraduire, Publication de la Sorbonne Nouvelle, Paris, 1990, p. 2.
[8] Paul Bensimon, Présentation, în „Palimpsestes ”, 4, Ed. Sorbonne Nouvelle, 1990, p. IX.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

Pentru claritatea expunerii facem apel la fragmentul în care Paul Bensimon dezvoltă acestă idee:

„Prima traducere realizează - de cele mai multe ori s-a realizat - naturalizarea operei străine. Ea tinde să simplifice alteritatea acestei opere cu scopul de a o integra mai bine în alta cultură. Ea apare frecvent - a apărut frecvent - ca o adaptare care respectă prea puţin formele textului original. În mod general prima traducere are ca scop aclimatizarea operei străine, fiind supusă cerinţelor socio-culturale care privilegiază destinatarul operei traduse”[9]

Pornind de la acestă idee vom încerca să validăm faptul că traducerea lui Heliade-Rădulescu „aclimatizează” opera lui Cervantes în cultura românească, realizând o adaptare a textului în specificul naţional, care are rolul de a introduce istoria lui *Don Quijote* în cultura şi literatura română.

Traducerea după care însuşi Heliade-Rădulescu face cunoscute în limba română aventurile lui Don Quijote se îndepărtează substanţial de original, Florian înlocuind părţi din text, prin corectare şi eliminare schimbându-se considerabil semnificaţiile auctoriale. La acestea se vor adăuga libertăţile lui Heliade, intervenţiile proprii, renunţarea traducerii sonetelor, abrevierile improvizate, expresiile traduse confuz, temperările şi „floricelele” stilistice, instabilitatea limbii române şi vocabularul sărac la acele vremuri. Pentru a justifica aceste consideraţii am ales următorul fragment:

“Desocupado lector: sin juramento me podrás creer que quisiera que este libro, como hijo del entendimiento, fuera el más hermoso, el más gallardo y más discreto que pudiera imaginarse. Pero no he podido yo contravenir al orden de naturaleza, que en ella cada cosa engendra su semejante. Y, así, ¿qué podía engendrar el estéril y mal cultivado ingenio mío, sino la historia de un hijo seco, avellanado, antojadizo y lleno de pensamientos varios y nunca imaginados de otro alguno, bien como quien se engendró en una cárcel, donde toda incomodidad tiene su asiento y donde todo triste ruido hace su habitación?”.[10]

„Leneşe cititor, am trebuinţă să-ţi jur că această scriere este cea mai frumoasă, cea mai desăvârşită, cea mai plăcută din toate cărţile? Din nenorocire, tu ştii foarte bine că dupe faptă cunoaşte cineva pe făcător. Ce alt ar fi putut produce un duh atât de puţin cultivat ca al

[9] Paul Bensimon, op.cit., p. IX. « La première traduction procède souvent- a souvent procédé- à une naturalisation de l’œuvre étrangère ; elle tende à réduire l’altérité de cette œuvre afin de mieux l’intégrer à une culture autre. Elle s’apparente fréquemment- s’est fréquemment apparentée- à l’adaptation en ce qu’elle est peu respectueuse des formes textuelles de l’original. La première traduction vise généralement à acclimater l’œuvre étrangère en la soumettant à des impératifs socio-culturels qui privilégient le destinataire de l’œuvre traduite ».
[10]Miguel de Cervantes, El Ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha, Centro virtual Cervantes, http://cvc.cervantes.es/literatura/Clasicos/quijote/edicion/parte1/prologo/default.htm



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

meu decât un sujet deşănţat, stravagant, fără şir, fără rânduială, plin de închipuiri, ce n-au plesnit nimănui prin gând? Apoi, când va fi o adică, eu scriu din temniţă, şi locul acesta zău, nu inspiră nicidecum”[11].

Începutul romanului este şi el elocvent pentru a sugera transpunerea aproximativă folosită de Helide-Rădulescu:

„Într-un sat din Mancha, despre al cărui nume nu prea mă frământ cu firea ca să-mi aduc aminte, vieţuia, e mult de atunci, unul din acei gentilomi ce au câte o lance veche, o păvază ruginită, un cal slab şi un ogar...”[12]

Privită din perspectiva zilelor noastre, traducerea lui Heliade Rădulescu poate părea ingenuă, *Don Quijote* apare tălmăcit într-un limbaj ce astăzi l-am descrie ca fiind caragialian, spiritul cervantesc dispare, prin folosirea unor cuvinte precum „damicelă”, „marafeturi”, „arţăgăiat,” „amorat cavaler”.

Pe lângă aceste neologisme ale limbii române de secol al XVIII-lea, Heliade Rădulescu foloseşte şi termeni şi expresii astăzi ieşite din uz: „am trebuinţă să-ţi spun”, „n-a plesnit nimănui prin gând”, „după faptă cunoaşte cineva pe făcător”, „deandărătălea”, etc.

La sfârşitul acestor consideraţii credităm opinia lui Paul Bensimon. Heliade-Rădulescu ne oferă, după propriile spuse, „un Don Chişotu român”[13]. Chiar dacă versiunea aminteşte de naivitatea compoziţiilor Văcăreştilor sau ale primilor romantici, anul apariţiei sale, ea pregăteşte terenul pentru apariţia versiunilor ulterioare având un statut reper.

Într-un asemenea context se explică necesitatea unei retraduceri care, va încerca să se apropie cât mai mult de original.

Procesul de integrare a operei traduse în cultura gazdă are drept consecinţă apariţia abundentă şi simultană a retraducerilor. Astfel se întâmplă şi în istoria traducerilor lui *Don Quijote*, lucru ce poate fi probat parcurgând cronologic repertoriul întocmit în primul capitol. O multitudine de fragmente, adaptări, multe dintre ele anonime vor fi înregistrate în perioada cuprinsă între 1840 şi 1890.

În ordine cronologică, următoarea referire, importantă în demersul nostru, se va opri asupra versiunii junimistului Ştefan Vârgolici: „o lucrare corectă, în lipsă de cine ştie ce

[11] Ion Heliade-Rădulescu, Don Chişot de la Mancha din scrierile lui M. Cervantes, Ed....Bucureşti, 1940, p. 5.
[12] Miguel de Cervantes, Don Chishot de la Mancha, tradus în română după traducerea din franceză a lui Florian, Tipografia Heliad, Bucureşti, 1840, p.5.
[13] Don Chischot dela Mancha (din scrierile lui M. Cervantes). Tradus în româneşte din franţuzeşte (dupe Florian), în tipografia lui Eliad, Bucureşti, 1840.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

frumuseţi de stil" însă cu „respectul originalului"[14] în opinia lui Alexandru Popescu-Telega, „o traducere mai puţin norocoasă"[15] în viziunea lui Sorin Mărculescu, „care se apropie prea puţin de performanţele stilistice ale textului de bază"[16] şi care „ar fi putut să reprezinte un eveniment important în hispanistica românească"[17] potrivit relatărilor lui Iorgu Iordan.

Ca şi în cazul lui Heliade-Rădulescu, meritele lui Ştefan Vârgolici aparţin de pionierat. Renumele său (primul traducător direct al lui Cervantes) este legat de curajul de a traduce direct din limba spaniolă într-un moment în care cultura românească se afla la începuturile modernizării.

Într-o perioadă în care circulau numeroase adaptări după romanul lui Cervantes, Ştefan Vârgolici îndrăzneşte să ofere cititorilor români prima traducere după originalul său. Această versiune vine să corecteze deficienţele traducerii lui Heliade-Rădulescu. Deşi iniţial junimistul păstrează numele cu care Heliade-Rădulescu face cunoscut publicului românesc personajul cervantin, *Don Chişot de la Manşa*[18], el va opta ulterior pentru onomastica originală, *Don Quijote de la Mancha*.

Dacă în traducerea sa Heliade-Rădulescu atenuează diferenţele dintre cultura română şi cea spaniolă adaptând romanul în specificul românesc, misiunea lui Ştefan Vârgolici vizează exact contrariul. Diferenţa dintre culturi este accentuată, sunt introduse noţiuni noi, multe dintre ele explicate în note de subsol. Retraducerea caută să fie cât mai fidelă originalului, unul dintre interesele sale majore find cel de a recupera pierderile înregistrate de prima traducere.

În cele ce urmează vom încerca să numim factorii care au determinat apariţia unor retraduceri ulterioare celei lui Vârgolici.

Pe lângă faptul că nu este finalizată, ceea ce va impune o retraducere care să satisfacă acest neajuns, întâlnim versiunea junimistului o omisiune importantă în contextul romanului. Este vorba de primele trei paragrafe din capitolul al IX-lea, importante pentru că introduc jocul cu măştile povestitorului. Aici Cervantes face referire la un istoric arab, un personaj

[14] Alexandru Popescu-Telega, Încercări de traducere ale lui Don Quijote în româneşte în Pe urmele lui Don Quijote, p.82.
[15] Sorin Mărculescu, Prefaţă la Miguel de Cervantes y Saavedra, Don Quijote de la Mancha, Piteşti/Bucureşti, Editura Paralela 45, 2004, p. V.
[16] Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu (coord.), Dicţionarul scriitorilor români R-Z [DSR III],Bucureşti, Editura Albatros, 2002, p.719.
[17] Iorgu Iordan, Los estudios hispánicos en Rumania, în Actas del Primer Congreso Internacional de Hispanistas. Celebrat la Oxford între 6 şi 11 septembrie 1962, coordonat de Cyril A. Johes, Frank Pierce, 1972, p.328.
[18] Primele şase capitole din primul volum, publicate în „Convorbiri literare" nr. 6,7,12, Iaşi, 1884.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

fictiv, Cide Hamete Benegeli, unul din presupuşii autori al poveştilor lui Don Quijote, pe care el, Cervantes doar le traduce.

Remarcăm în versiunea junimistului şi erori ce ţin de nestăpânirea limbii spaniole. Spre exemplu, de multe ori „ante" (înainte) este confundat cu „antes" (înainte de), erori de redare a sensului: „gracioso" este tradus prin „graţios", el desemnând termenul de nostim, hazliu; negăsind corespondenţe potrivite la îndemână Vârgolici dă uneori o notă inadecvată expresiilor: spre exemplu piesa vestimentară a nobililor spanioli „calzas de velludo" este tradusă prin moldovenismul „nădragi de catifea", „hilas y unguento" e tradus prin „ scame şi unsoare", etc.

Şi el, ca şi alţi traducători ai epocii din care face parte, este nevoit să inoveze, să introducă neologisme pentru a suplini deficienţele unui lexic sărăcăcios al limbii române de la acele vremuri. Astfel, remarcăm în capitolul al II-lea traducerea expresiei spaniole „nos encomendamos a Díos" prin „să ne recomendăm lui Dumnezeu" care ar fi tradusă astăzi prin „să ne încredinţăm lui Dumnezeu"; „caballero andante" apare în versiunea dată de Vârgolici drept „cavaler pribeag" şi nu „cavaler rătăcitor" cum apare în traducerea tuturor versiunilor ulterioare.

Remarcăm însă şi traduceri de fineţe precum „să cauţi pâine de floare de grâu" pentru expresia „buscar pan de trastrigo".

Ştefan Vârgolici reuşeşte totuşi, prin această retraducere, să facă dovada faptului că este un bun cunoscător al operei lui Cervantes şi al literaturii şi culturii spaniole în general. În sprijinul acestor afirmaţii invocăm notele de subsol care însoţesc retraducerea, note care vin să clarifice termeni sau informaţii inaccesibile cititorilor români, inexistente în traducerea lui Heliade-Rădulescu.

Privită în ansamblu, traducerea este una fidelă, Vârgolici încercând, pe cât i-a stat în puteri, să rectifice neajunsurile traducerii lui Heliade-Rădulescu, să respecte originalul, însă îi scapă frumuseţea limbajului cervantesc, umorul, ironia din jocurile de cuvinte, fervoarea dialogului, intertextualitatea, lipsuri ce anticipează apariţia unor viitoare retraduceri.

De la o epocă la alta constatăm diferite viziuni asupra traducerii, ca atare, nu există o imagine unitară asupra procesului traductiv, ceea ce face ca instrumentarul critic privind versiunile romanului *Don Quijote* să fie diferit, cazurile fiind unele particulare. O judecată a traducerilor de început de secol al XIX-lea prin prisma normelor traductologiei moderne ar fi improprie şi nejustificată.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

Dezideratul acestei lucrări constituie demersul nostru diacronic prin care încercăm să aflăm în ce măsură traducerile lui Don Quijote se influențează reciproc. Prezentarea faptelor şi exerciţiul comparativ al retraducerilor romanului *Don Quijote* ne vor apropia de demonstraţia noastră a cărei miză vine să stabilească dacă există sau nu o asumare deliberată a relaţiilor dintre aceste retraduceri şi ce aduce nou versiunea lui Alexandru Popescu-Telega în acest proces.

Potrivit unui studiu realizat în 2007 de Mircea Popa, *Relaţii culturale şi literare româno-spaniole de-a lungul timpului*[19], editura Cugetarea din Bucureşti publică în 1935 traducerea primului volum din *Don Quijote* în traducerea lui Alexandru Iacobescu şi în 1936 cel de-al doilea[20]. Conform unor studii anterioare (2006), cele realizate sub coordonarea Georgianei Lungu Badea, *Repertoriul traducătorilor români de limbã franceză, italiană, spaniolă (secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea. Studii de istorie a traducerii (I)*[21]*şi Repertoriul traducerilor româneşti din limbile franceză, italiană, spaniolă din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea. Studii de istorie a traducerii II*[22] şi conform investigaţiilor personale efectuate în arhivele Bibliotecii Naţionale, volumele publicate la Editura Cugetarea nu conţin anul publicaţiei, drept urmare, informaţia potrivit căreia există o traducere integrală publicată înaintea versiunii lui Popescu-Telega rămâne nevalidată.

În prefaţa volumului, Alexandru Iacobescu declară că a efectuat traducerea după original, nu din franceză, ca versiunile anterioare şi că este prima „tălmăcire integrală”.[23] Încă din primele pagini ale traducerii întâlnim grafia franceză: Quixada[24], în original apare Quejada, „Roncevaux”[25], denumirea pentru teritoriul spaniol Roncesvalles, cum de altfel este numită regiunea în original, numele Reynaldo de Montalban apare Renaud de Montauban, etc., motiv pentru care speculăm că Alexandru Iacobescu se sprijină în traducerea sa şi de o versiune franceză[26].

---

[19] Mircea Popa, Relaţii culturale şi literare româno-spaniole de-a lungul timpului , Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2007, p.86.
[20] Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote, Vol. I–II. Ed. Cugetarea, Bucureşti, s.a., traducător Al. Iacobescu.
[21] Georgiana Lungu Badea, Repertoriul traducătorilor români de limbã franceză, italiană, spaniolă (secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea. Studii de istorie a traducerii (I), Editura Universitati de Vest, Timişoara, 2006.
[22] Georgiana Lungu-Badea, Repertoriul traducerilor româneşti din limbile franceză, italiană, spaniolă din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea. Studii de istorie a traducerii II, Universitatea de Vest, Timişoara, 2006.
[23] Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote. Vol. I, Editura Cugetarea, Bucureşti, s.n., pp. 14-15.
[24] Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote, Vol. I–II. Ed. Cugetarea, Bucureşti, s.a., traducător Al. Iacobescu, p.32.
[25] Ibidem, p.29.
[26] In cercetarea noastră am remarcat faptul că traducătorii lui Cervantes specifică şi fac referire la ediţiile originalului de care s-au folosit pentru realizarea traducerii, acest amanunt lipsind la Al. Iacobescu.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

Într-un studiu realizat în 1942, *Încercări de traducere ale lui Don Quijote în româneşte*[27], Alexandru Popescu - Telega întocmeşte inventarul critic al traducerilor romanului efectuate până atunci, din acest inventar lipsind versiunea lui Al. Iacobescu. Să nu fi cunoscut hispanistul existenţa acestei traduceri? îndoielnic, având în vedere faptul că cei doi sunt contemporani, îşi desfăşoară activitatea în acelaşi oraş, Craiova, şi, mai mult decât atât, un eveniment precum traducerea integrală a romanului Don Quijote nu ar putea trece neobservat de un hispanist. Să fi exclus Popescu-Telega deliberat această traducere din inventarul său critic? Din păcate aceste lucruri nu pot fi elucidate. O situaţie clară asupra faptelor ar fi răspuns la o intrebare importantă pentru studiul nostru: în ce măsură una din aceste traduceri se bazează sau este influenţată de cea anterioară. Este traducerea lui Al. Iacobescu influenţată de cea a lui Popescu-Telega sau viceversa?

Cert este că aceste traduceri nu sunt despărţite de zeci de ani, ele apar la diferenţe mici una de alta, în cazul în care ipoteza conform căreia Iacobescu publică traducerea sa în 1936 sau chiar simultan dacă luăm în calcul faptul că în 1942 Popescu-Telega nu menţionează existenţa sa.

Contextul apariţiei simultane a traducerilor este explicat de Elizbieta Skibinska în studiul său *La retraduction, manifestation de la subjectivité du traducteur,*[28]*(Retraducerea, manifestarea subiectivităţii traducătorului)*. În opinia sa, traducerile succesive, simultane realizează „procesul de integrare a operei traduse în cultura gazdă”. Astfel, întâlnim un fenomen: apar abundent retraduceri, fapt confirmat istoric din repertoriul primelor traduceri ale romanului. Traducătorii înscrişi în acest fenomen vor fi în competiţie, fiecare dorind să ofere o versiune cât mai bună a originalului.

În cele ce urmează vom prezenta în oglindă cele două versiuni pornind de la fragmente de text:

| Text sursă | Al. Popescu-Telega | Al. Iacobescu |
|---|---|---|
| „Desocupado lector: sin juramento me podrás creer que | „Neocupat cititor, fără să mă jur, mă poţi crede: aş vrea să fie această carte, ca rod al priceperii, cea mai frumoasă, | „Cititor stăpânit de lenevie, tu mă vei crede fără să mai fie nevoie de jurământ, când |

[27] Alexandru Popescu-Telega, Încercări de traducere ale lui Don Quijote în româneşte în Pe urmele lui Don Quijote, Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1942, pp.80-81.
[28] Ibidem.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

| | | |
|---|---|---|
| quisiera que este libro, como hijo del entendimiento, fuera el más hermoso, el más gallardo y más discreto que pudiera imaginarse. Pero no he podido yo contravenir al orden de naturaleza, que en ella cada cosa engendra su semejante. Y, así, ¿qué podía engendrar el estéril y mal cultivado ingenio mío, sino la historia de un hijo seco, avellanado, antojadizo y lleno de pensamientos varios y nunca imaginados de otro alguno, bien como quien se engendró en una cárcel, donde toda incomodidad tiene su asiento y donde todo triste ruido hace su habitación? [29] | cea mai mândră şi cea mai chibzuită din câte se pot închipui. Dar nu mi-a fost îngăduit să mă împotrivesc rânduielii firi, care hotărăşte ca fiece lucru să-şi zămislească semenul. Şi astfel ce putea zămisli sterpul şi neîngrijitul meu duh decât povestea unui fecior uscăţiv, costeliv, mofturos, plin de gânduri felurite şi niciodată închipuite de altcineva, aşa cum se cade cui a fost zămislit în temniţă (notă traducător), unde toată stinghereala sălăsluieşte şi unde tot tristul zgomot îşi are lăcaşul?[30] | îţi voiu spune că aş avea dorinţa ca această carte, odraslă a minţii mele, să fie cea mai bine întocmită, cea mai frumoasă şi cea mai dibace din câte se pot închipui. Dar, vai, mi-a fost cu neputinţă să scap de legea firească, neînduplecată care ţine ca orice om să nu dea naştere decât făpturilor asemeni acelora cari îl inconjoară. Prin urmare, ce ar fi putut să zămislească o minte stearpă şi rău călăuzită ca a mea, dacă nu povestea unui copil slab, deşirat, zăpăcit, stăpânit de gânduri ciudate, pe cari nu le întâlneşti la nicio altă făptură,- într-un cuvânt, asemănătoare cu a oricărei alte finţe-, născută poate într-o temniţă în care orice fel de strâmtoare se iveşte nestânjenită şi în care îşi face cuib vuietul cel mai înfricoşător?[31] |

[29]http://cvc.cervantes.es/literatura/Clasicos/quijote/edicion/parte1/prologo/default.htmhttp://cvc.cervantes.es/literatura/Clasicos/quijote/edicion/parte1/prologo/default.htm
[30] Miguel de Cervantes Saavedra, Iscusitul Don Quijote de la Mancha, I, II, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti 1944, traducător Alexandru Popescu Telega, p. 59.
[31] Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote de la Mancha,vol I, Editura cugetarea, s.a., traducător Al. Iacobescu, pp.27-28.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

| | | |
|---|---|---|

În opinia noastră, o evaluare corecta a unei traduceri trebuie să ia în calcul, pe lângă subiectivitatea fiecărui traducător în parte şi scopul, intenţia acestuia. Orice retraducere ar trebui să fie precedată de o cronică în care traducătorul să-şi explice intenţiile, motivaţia necesităţii versiunii sale, opţiunile traductive. Orice retraducere conţine întotdeauna o etică, o ideologie a propriei alcătuiri ce conferă coerenţă la nivelul întregului. În cazul în care această ideologie nu este prezentată în prefaţa traducerii, ea se poate întrevedea din acel *modus-operandi* propriu fiecărui traducător.

Tributar principiului fidelităţii, după cum însuşi declara în *Înştiinţarea* ce precedă traducerea primului volum al romanului, Alexandru Popescu Telega îşi propune să fie credincios originalului[32].

O analiză structurală este una dintre cele mai eficace metode de abordare a textului literar. Sub aspect sintatic vom urmări cum au fost frazate traducerile în raport cu textul original. Un inventar semantic al fragmentului supus analizei relevă faptul că Alexandru Popescu-Telega merge pas la pas cu textul sursă fiind cel mai aproape de structura spaniolă, în timp ce Alexandru Iacobescu optează pentru diluarea frazelor. El se îndepărtează de frazarea textului original, traducând conţinutul care corespunde intenţiei actoriale cu o mai mare lejeritate, diluările acestuia marcând fraze mai lungi implicit noi semne de punctuaţie. Astfel, cea de-a doua frază se deschide cu o expresie inexistentă în discursul lui Cervantes, cu o uşoară culoare locală, şi anume: „dar, vai, mi-a fost cu neputinţă”; în ultima frază din acest fragment adjectivul „varios” (felurite, diverse) este înlocuit de advectivul „ciudat” (alunecare de sens), de o subordonată („pe cari nu le întâlneşti la nicio altă făptură”) la care se adaugă o propoziţie incidentă, „într-un cuvânt, asemănătoare cu a oricărei alte finţe”, fapt ce determină şi îndepărtarea de la juxtapunerea şi topica originalului.

Felul în care traducătorii aleg să redea povestea lui *Don Quijote* în limba română atinge un alt aspect al analizei noastre, cel stilistic. Potrivit remarcilor anterioare, deducem că Alexandru Iacobescu privilegiază forma în care este redat sensul servindu-se, după cum am putut constata, de mici intervenţii proprii. Adaosul nu este însă unul fericit şi în cazul cuvântului „poate” care distorsionează mesajul transformând propoziţia într-o dubitativă.

[32] Miguel de Cervantes Saavedra, Iscusitul Don Quijote de la Mancha, I, II, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti 1944, traducător Alexandru Popescu Telega, p. 55.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

La nivel morfologic, spre deosebire de Heliade Rădulescu, care traduce „desocupado lector" prin „leneşe cititor, Alexandru Popescu Telega optează pentru o traducere mot-a-mot, şi anume: „neocupat cititor". Versiunea lui Alexandru Iacobescu însă, nu se îndepărtează de cea lui Heliade, el luând decizia să păstreze adjectivul „leneş", nuanţând expresia şi diluând fraza cu ajutorul participiului „stăpânit" de lenevie. Trei decenii mai târziu, retraducerea lui Ion Frunzetti şi Edgar Papu vine să îmbunătăţească aceste variante; aceeaşi termeni sunt traduşi prin „cetitorule lipsit de alte treburi". Forma veche „cetitorule" vine să recupereze culoarea limbajului cervantin, iar traducerea adjectivului „desocupado" corectează platitudinea versiunii lui Popescu Telega, termenul „neocupat" fiind explicitat prin „lipsit de alte treburi". Cum orice retraducere vine să îmbunătăţească versiunile anterioare, Sorin Mărculescu, ultimul traducător al romanului, redă aceeaşi secvenţă prin „cititorule tihnit".

Următorii termeni asupra cărora ne vom opri sunt „hijo del entendimiento" şi „ingenio mío". În dorinţa de a fi cât mai fidel expresiei Alexandru Popescu Telega traduce „hijo del entendimiento" prin „rod al priceperii" şi „ingenio mio" prin „duh" (probabil servindu-se de versiunile anterioare - Heliade, Vârgolici - unde apare la fel). A traduce litera ţine de o oarecare precizie, astfel încât traducerile literale, în acest caz cea a lui Popescu-Telega pot parea stângace. Versiunea lui Alexandru Iacobescu vine să redea spiritul expresiei: „odraslă a minţii mele" fiind socotită cea mai potrivită traducere, inclusiv de traducătorii ulteriori, care o preiau întocmai. Doar Sorin Mărculecu va decide înlocuirea substantivului „minte" cu sinonimul său „intelect".

Următorul fragment dezbătut deschide primul capitolul al romanului. Am ales această segvenţă de text, ofertantă în opinia noastră, din punct de vedere al culturemelor, întâlnim termeni care descriu portul lui *Don Quijote*, specific unui hidalgo spaniol şi feluri de mâncare specific iberice:

| Text sursă | Al. Popescu-Telega | Al. Iacobescu |
|---|---|---|
| „En un lugar de la Mancha, de cuyo nombre no quiero acordarme, no ha mucho tiempo que vivía un hidalgo de los de lanza | "Într-un târg din Mancha, de al cărui nume nu vreau să-mi amintesc, trăia nu de multă vreme un hidalg din cei, cu suliţă în panoplie, păvază ruginită, cal hămesit şi ogar de vânătoare. Pe o mâncare de vacă mai des decât de | „Într-un oarecare târg din Mancha, al cărui nume nu vreau să mi-l amintesc, trăia odată un hidalgo, dintre cei cari îşi păstrează suliţa la locul cuvenit, au un scut |



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

| | | |
|---|---|---|
| en astillero, adarga antigua, rocín flaco y galgo corredor. Una olla de algo más vaca que carnero, salpicón las más noches, duelos y quebrantos los sábados, lentejas los viernes, algún palomino de añadidura los domingos, consumían las tres partes de su hacienda. El resto della concluían sayo de velarte, calzas de velludo para las fiestas con sus pantuflos de lo mismo, los días de entre semana se honraba con su vellori de lo más fino. Tenía en su casa una ama que pasaba de los cuarenta, y una sobrina que no llegaba a los veinte, y un mozo de campo y plaza, que así ensillaba el rocín como tomaba la podadera. Frisaba la edad de nuestro hidalgo con los | viţel, pe afumături cu legume şi oţet seara, jumări cu şuncă sâmbăta, linte vinerea şi câte un porumbel pe deasupra duminicele, i se duceau aproape trei sferturi din averea lui. Restul îl cheltuia pe o manta de dimie, ciorapi de mătase până peste genunchi în zilele de sărbătoare cu pantofi la fel şi pe îmbrăcăminte de mohair subţire cu care se cinstea peste săptămână. Avea în casă o jupâneasă trecută de patruzeci de ani, o nepoată cu douăzeci neîmpliniţi şi un băiat prin curte ce se pricepea tot aşa de bine să înşeueze mârţoaga cât şi să altoiască pomii. Vârsta hidalgului nostru să tot fi fost de cincizeci de ani; era bărbat vânjos, osos la trup, uscăţiv la faţă, se scula totdeauna în zori şi îi plăcea vânătoarea. Zic că avea porecla de Quijada sau Quesada, fiindcă aici sunt câteva deosebiri de la autorii care au scris despre aceasta; deşi după presupuneri aproape de adevăr se lasă să se înţeleagă că se numea Quejana. Dar lucrul n'are însemnătate pentru povestea noastră; ajunge să nu ne depărtăm în | vechiu rotund, un cal înalt şi slab şi un ogar de vânătoare. O oală în care fierbea mai multă carne de vacă decât de berbec, o zeamă acră aproape în fiecare seară, o ciorbă de măruntaie Sâmbăta, Linte Vinerea şi vreun pui de porumbiel pe deasupra dumineca îi mistuiau trei părţi din venit. Din ce-i mai rămânea, izbutea să-şi crioască o manta din postav fin, o pereche de nădragi de catifea şi încălţăminte din aceeaşi ştofă pentru zile de sărbătoare, - purtând în zilele obişnuite, o haină croită dintr-un postav trainic, nu însă prea gros. Trăiau în casa lui o îngrijitoare care trecuse de patruzeci de ani, o nepoată care nu împlinise înca douăzeci de ani şi o slugă pe care o întrebuinţa şi la câmp şi la grajd, foarte pricepută să puie şeaua pe cal ori să mânuiască cosorul. Vestitul nostru hidalgo se |



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

| | | |
|---|---|---|
| cincuenta años, era de complexión recia, seco de carnes, enjuto de rostro; gran madrugador y amigo de la caza. Quieren decir que tenía el sobrenombre de Quijada o Quesada (que en esto hay alguna diferencia en los autores que deste caso escriben), aunque por conjeturas verosímiles se deja entender que se llama Quijana; pero esto importa poco a nuestro cuento; basta que en la narración dél no se salga un punto de la verdad."[33] | depănatea ei nici cu o iotă de adevăr."[34] | apropia de cincizeci de ani; era vânjos, slab, cu chipul uscat; se culca disdedimineaţă şi-i plăcea mult vânătoarea. S'a svonit cândva că se numea Quixada sau Quesada (fiindcă în această privinţă nu s-au împăcat niciodată acei cari au scris despre el); dar, după presupunerile cele mai temeinice părea să se fi numit Quixana. Asta n'are prea mare legătură cu povestea noastră: e de ajuns ca în cuprinsul ei să nu ne îndepărtăm prea mult de adevăr."[35] |

Pornind de la acest fragment vom urmări felul în care au fost recuperate funcţiile informativă, importatoare şi asociativă, traducătorului revenindu-i misiunea de a găsi corespondenţi în limba română, termeni care să redea specificitatea a unor termeni precum „lanza en astillero", „adarga antigua", „olla de algo más vaca que carnero", „duelos y quebrantos" „calzas de velludo".

„Lanza (lance) en astillero" este asociat de Popescu-Telega cu „suliţă în panoplie", iar „adarga", scut de origine arabă (oval, din piele) ieşit din uz în secolul al XVI-lea când se

[33] Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote de la Mancha, edición del Instituto Cervantes, 2004, p.29.
[34] Miguel de Cervantes Saavedra, Iscusitul Don Quijote de la Mancha,vol I, Fundaţia pentru Literatură şi artă, Bucureşti, 1944, traducător Alexandru Popescu-Telega, pp.70-71.
[35] Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote de la Mancha,vol I, Editura cugetarea, s.a., traducător Al. Iacobescu, pp.27-28.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

folosea scutul de lemn ori metal „zarga", este tradus prin „păvază". Arhaismul termenului din limba spaniolă este recuperat în acest caz de traducător, astfel fiind redată distanţa spaţio temporară.

În ceea ce priveşte segmentul „olla de algo más vaca que carnero", termenul „carnero" desemnează carne de oaie şi nu de viţel; o opţiune lexico-semantică riscantă în opinia noastră: departe de a crede că hispanistul nu cunoştea sensul acestui termen intuim mai curând că intenţia sa a fost să sugereze modestia hidalgului de ţară, condiţie ce transpare din meniul său zilnic, adaptat după putinţă.

Faimosul şi atât de discutatul fel de mâncare „duelos y quebrantos" a fost redat de Popescu-Telega prin „jumări cu şuncă", astfel reuşind să asimileze termenul original şi să-l aclimatizeze în spaţiul cultural românesc.

Tot la nivel lexico-semantic observăm în strategia traductivă a hispanistului faptul că evită pe cât posibil folosirea arhaismelor. Pentru discursul lui Don Quijote Cervantes repune în circulaţie cuvinte arhaizate, dispărute inclusiv din limba spaniolă a secolului al XVI-lea. Pentru a nu folosi o limbă română rustică Telega se foloseşte de „expresii nobile". Avem exemplul „calzas de velludo", mot a mot însemnând ciorapi de catifea, tradus de Telega prin „ciorapi de mătase" şi nu „nădragi de catifea" cum apare în versiunea lui Vârgolici.

Preocupat de latura informativă a textului Alexandru Popescu-Telega va insera numeroase note de subsol, mai frecvente şi mai abundente decât cele oferite anterior de Vârgolici; pentru unii termeni explică proveniența (exemplu: „cuvantul hidalgo este compus din hijo- fiu şi de algo-de ceva, prin urmare fecior de neam, boier. Aici hidalgo ar fi mai puţin decât un mare boier; numai boiernaş") uneori îşi justifică traducerea oferind lămuriri (cazul „duelos y quebrantes), alteori sunt clarificate aluzii istorice şi culturale, etc. Multe din aceste note de subsol sunt menite să informeze cititorul, să-i facă cunoscute valorile culturii spaniole.

Acest lucru nu se întâmplă şi în versiunea pe care o dă Alexandru Iacobescu romanului, unde notele de subsol sunt aproape inexistente.

Punerea în oglindă a celor două versiuni scoate în evidenţă mici diferenţe asupra cărora ne vom opri pe rând. Prima constatată este suliţa „în panoplie" la Popescu-Telega, „la locul cuvenit" în adaptarea lui Iacobescu, ambele desemnând termenul „astillero", în spaniolă „lugar para guardar maderos y astas, percha para las lanzas o armas", conform Dicţionarului Academiei Spaniole), loc în care se depozitează suliţe, lance, suport pentru lance sau arme. Alexandru Iacobescu optează pentru o diluare a sintagmei în doi termeni fără a găsi însă un echivalent noţiunii din limba spaniolă, ca în cazul traducerii lui Popescu-Telega.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

Privitor la traducerea meniului lui Don Quijote, în versiunea lui Iacobescu ea nu apare explicită, fiind mai curând expusă în manieră aproximativă. Următoarea deosebire o întâlnim la expresia « tomar la podadera » pe care Al. Iacobescu o traduce mot a mot, a "mânui un cosor". Echivalentul găsit de Popescu-Telega, "să altoiască pomii", este, în schimb, o interpretare a expresiei spaniole, corectă de altfel.

Ceea ce intrigă în traducerea lui Al. Iacobescu este, însă grafia franceză: Quixada/ Quixana [36], în original apare Quejada/Quejana, motiv pentru care intuim că Alexandru Iacobescu nu se foloseşte doar de versiunea spaniolă, el se sprijină în traducerea sa şi de o versiune franceză, lucru confirmat de-a lungul întregii sale transpuneri.

Paralelismul nostru se va încheia cu ultimile versiuni ale romanului. Din 1944, anul în care Popescu-Telega publică, am îndrăzni să spunem, prima traducere integrală (cu excepţia traducerii sonetelor) a romanului având ca suport originalul spaniol, până în 1965 anul apariţiei traducerii lui Frunzetti şi Papu, apare ştiinţa traducerii şi odată cu ea noi criterii şi norme traductolgice.

Evaluarea noastră ţine cont şi de subiectivitatea traducătorului, felul în care înţelege, abordează şi interpretează textul, ţinând de priceperea fiecărui traducător în parte. După o perioadă de timp considerabilă (64 de ani) Sorin Mărculescu îşi expunea şi el intenţia în *nota liminară* ce însoţeşte traducerea: cu versiunea lui el încercă să realizeze o „literaritate expresivă", departe de intenţia de fidelitate proclamată de Popescu-Telega pentru descrierea şi justificarea propriei lucrări.

Pe lângă factorul anterior expus (apariţia normelor traductologice), necesitatea apariţiei acestor ultime retraduceri a fost determinată de o succesiune de împrejurări; în mod paradoxal traducerile au o viaţa mai scurtă decât originalul şi acest fapt se datorează evoluţiei limbii care implică un proces permanent de dezvoltare şi îmbogăţire; necesitatea unei retraduceri este determinată în acest caz de factori externi traducerii. Primul expus al fi cel istoric: traducerile se învechesc, limba îşi iese din uz, însă scopul retraducerii nu este determinat doar de factorul socio-cultural şi istoric care aduce modificări textului la nivel lexical. Odată cu evoluţia limbii, se diversifică gusturile. Acesta este un alt factor ce determină apariţia unei retraduceri, evoluând gusturile, evoluează convenţiile literare, în cazul nostru, normele traductologiei.

[36] Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote, Vol. I–II. Ed. Cugetarea, Bucureşti, s.a., traducător Al. Iacobescu, p.32.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

Dincolo de aceşti factori exteriori traducerii se impunea o nouă retraducere care să suplinească lipsurile celor anterioare, să le corecteze greşele.

Primul fragment supus în analiza precedentă evoluează astfel:

| Ion Frunzetti şi Edgar Papu | Sorin Mărculescu |
|---|---|
| „Cetitorule lipsit de alte treburi, şi fără să mă jur m-ai putea crede că tare-aş vrea să fie cartea asta, ca una ce-i odrasla minţii mele, cea mai desfătătoare şi mai înţeleaptă din câte s-ar putea închipui. Dar n-am avut cum face eu de-andoaselea decât cer legile naturii, că-n sânul ei făptura toată, naşte doar ce-i seamănă. Aşa că, la ce să fi putut da ea născare, aşa de stearpă şi de lipsită de orice şlefuială a culturii cum îmi e biata minte, dacă nu istoriei unui plod uscat ca acesta, aţos şi plin de toane şi de hachiţe, avan bătut de gânduri felurite, ce n-au trecut nicicând altcuiva prin cap, cum se şi potriveşte să se nască un prunc a cărui zămislire s-a petrecut în temniţă, unde-i la el acasa orice neajuns şi unde-şi fac cuibar toate zvonurile lugubre?[37] | „Cititorule tihnit: mă poţi crede fără jurământ că tare-aş fi vrut ca această carte, ca odraslă a intelectului, să fi fost cea mai frumoasă, mai falnică şi mai discernătoare (notă traducător) din câte s-ar putea închipui. Nu am putut încălca însă rânduiala naturii, potrivit căreia, fiecare lucru îşi zămisleşte asemănătorul. Şi atunci ce putea oare zămisli stearpa şi lucrata mea ingeniozitate, dacă nu istoria unei odrasle uscăţive, descărnate, năzuroase şi pline de gânduri felurite şi nemaiînchipuite de vreo alta, cum era şi de aşteptat din partea uneia zămislite într-o temniţă (notă traducător), unde-şi are vatra orice neplăcere şi unde-ţi face sălaş orice larmă posomorâtă?[38] |

Restructurarea frazei la care au apelat anterior Popescu-Telega şi Iacobescu continuă în cazul versiunii lui Frunzetti şi Edgar Papu. Cele două puncte din versiunea originală vor fi înlocuite de virgulă doar de Sorin Mărculescu care respectă prozodia şi frazarea cervantină.

La nivel lexical după cum deja menţionasem retraducerea lui Ion Frunzetti şi Edgar Papu îmbunătăţeşte versiunea românească înlocuind „cititorule neocupat” prin „cititorule lipsit de alte treburi”. Sorin Mărculescu se va interpreta aceeaşi secvenţă prin „cititorule tihnit”.

Pentru termenul spaniol “discreto” care s-ar traduce astăzi prin discret, Sorin Mărculescu foloseşte un cuvântul “discernător” oferind o notă de subsol care îi justifică alegerea. “Discreto” şi “discreción”, ne relevă traducătorul, erau “termeni fundamentali pentru

[37] Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote de la Mancha, Vol I, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1965, traducători Ion Frunzetti şi Edgar Papu, p. 9.
[38] Miguel de Cervantes, Don Quijote de la Mancha, vol. I, Piteşti 2004, (traducere de Sorin Mărculescu),p. 9.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

a caracteriza un model de comportare privilegiat în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea însemnând pe atunci "capabil de discernământ, cu minte, inteligent". Ilustrând aceeaşi accepţiune semantică a cuvântului Ion Frunzetti şi Edgar Papu optează pentru termenul "înţelept", Alexandru Popescu-Telega traduce temenul prin "chibzuit", Iacobescu prin "dibace". Odată cu evoluţia limbii, observăm cum acest termen evoluează de la o traducerea la alta, fără a-i fi alterată însă semantica.

„Rânduiala firii" din traducerea lui Popescu-Telega va fi reluată de Sorin Mărculescu acesta optând să schimbe termenul „fire" cu un sinonim al său, „natură". Spre deosebire de versiunile lui Iacobescu şi Frunzetti în care verbul „engendrar" este tradus prin „ a da naştere" Sorin Mărculescu doreşte să păstreze plasticitatea expresiei şi revine la o versiunea mai veche, la cea a lui Popescu-Telega care îl traduce prin „a zămisli".

Privitor la notele de subsol, cele ale lui Sorin Mărculescu coincid de cele mai multe ori cu cele ale lui Popescu-Telega, cu deosebirea că ele sunt actualizate, aduc lămuriri suplimentare.

Următorul fragment analizat înregistrează reale progrese faţă de interpretările anterioare:

| Ion Frunzetti şi Edgar Papu | Sorin Mărculescu |
|---|---|
| „Într-un sătuc din La Mancha, de-al cărui nume nu ţin să-mi aduc aminte, nu-i mult de când trăia un hidalgo, din cei cu lance în panoplie, scut vechi, cal ogârjit şi ogar de hăituit vânatul. Câte un ghiveci, mai mult cu carne de vacă decât de berbec, şi seara cele mai adeseori tocană; jumări cu slănină sâmbăta, linte vinerea şi câte un porumbel fript duminica, pe deasupra, îi mistuiau trei sferturi din venit. Ce-i rămânea se ducea pe un pieptar de stofă aleasă, pe nădragi de sărbătoare, de catifea, şi cu pantaloni la fel, căci peste săptămână se cinstea cu stofe de lână nevopsită, toarsă subţire. Avea în casă o chelăreasă trecută de 40 de ani, o nepoată care nu împlinise încă 20 şi un argat, bun şi la | „Într-un sat de prin La Mancha, al cărui nume nu voi săl ţin minte, trăia nu demult un hidal dintre cei cu lance-n răstel, păvază veche din piele, gloabă costelivă şi ogar iute de picior. Rasol, mai mult de vacă decât oaie, salăţi de răcituri mai mereu seara, ofuri şi stropşiri sâmbăta, linte vinerea, câte un porumbel pe deasupra, duminica, îi înghiţeau trei pătrimi din venituri. Restul, i se ducea pe un pieptar din postav fin, pantaloni de catifea pentru sărbători, cu papuci din acelaşi material, iar în zilele de peste săptămână îşi ţinea rangul cu o stofă cenuşie dintre cele mai fine. În casă avea o jupâneasă ce trecea de 40 de ani şi o nepoată ce n-ajungea la 20 precum şi un argat la fermă şi pe afară, care |



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

| | |
|---|---|
| plugărie, şi ca fecior în casă, la fel de priceput să înşeueze calul ca şi să altioască pomii. Ani să tot fi avut hidalgul nostru ca la vreo 50: era bine legat şi vânos la trup, uscăţiv la faţă, se cula cu nopatea-n cap şi era vânător pătimaş. Unora le place să spună că era poreclit Quijada ori Quesada-asupra acestui punct există oarecare divergenţe de păreri între autorii care s-au ocupat de cazul lui-cu toate că, după conjecturile cele mai vrednice de crezare se poate deduce că i se zicea Quejana. Dar asta n-are cine ştie ce însemnătate pentru povestirea noastră: e de ajuns ca, depănându-i firul, să nu ne îndepărtăm de adevăr nici cu o iotă. | înşeua gloaba şi mai apuca şi cosorul. Vârsta hidalgului nostru bătea spe 50. Avea fizic robust, uscăţiv la trup, tras la faţă, mare matinal şi prieten al vânătorii.<br>pătimaş. Umblă vorbă că purta numele de Quijada sau Quesada-în această privinţă stăruind un dezacord printre autorii care scriu despre acest caz, deşi prin conjecturi verosimile se dă de înţeles că îl chema Quijana. Dar lucrul e de mică însemnătate pentru povestea noastră: e de ajuns ca în istorisirea ei să nu ne abatem cu nicio nici iotă de la adevăr. |

Referenţii culturali prezenţi în această segvenţă au constituit piatra de încercare a tuturor traducătorilor. Termenii dezbătuţi vor fi aceeaşi: „lanza en astillero”, „adarga antigua”, „olla de algo más vaca que carnero”, „duelos y quebrantos” „calzas de velludo”.

„Lanza en astillero”, „lance în panoplie” în versiunea lui Fruntetti şi Popescu-Telega este tradus de Sorin Mărculescu prin „lance în rastel”. Ambii termeni, atât panoplie cât şi rastel ilustrează panoul, suportul pe care sunt așezate armele pentru păstrare, prin urmare nu sunt deosebiri la nivel semantic de la o traducere la alta. În ceea ce priveste termenul „adarga antigua”, „scut vechi” în traducerile precedente, Sorin Mărculescu doreşte să marcheze o distincţie clară între scutul pătrat din lemn sau metal de origine germanică (în spaniolă zarga), folosit în secolul al XVI-lea şi cel din piele, oval, de origine araba (darraq), ieşit din uz în secolul al XVI-lea. la care face referire de Cervantes; el va înlocui cuvântul „scut” cu „păvază veche din piele”, pentru a face o distincţie clară între cei doi termeni.

Pentru a desemna felul de mâncare „duelos y quebrantos”, denumire metaforică a unui meniu de post, ce consta în ouă preparate în grasimea slăninei topite (scrob), Frunzetti preia traducerea lui Popescu-Telega, schimbând doar şunca în slănină în timp ce Mărculescu, preocupat şi de aspectul stilistic al traducerii se mulează pe textul original echivalându-i expresivitatea cu interpretarea cvasiliterală „uofuri şi stropşiri”.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

Pentru sintagmele „olla de algo más vaca que carnero" ultimii traducători ai romanului corectează versiunea lui Popescu-Telega înlocuind carnea de vacă la care acesta face referire cu cea de oaie.

În ceea ce priveşte vestimentaţia lui Don Quijote, ea suferă modificări de ordin semantic de la o traducere la alta. Astfel, termenul „sayo" (de velarte), desemnând o haină de protecţie, un anteriu, este tradus prin „manta" de Popescu-Telega şi Iacobescu iar de Frunzetti şi Mărculescu prin „pieptar"; „ciorapii de mătase" (Telega) sunt corectaţi de „pantalonii de catifea" (Mărculescu), iar „încălţămintea de mohair subţire" (Telega) a fost înlocuită de „stofe de lână nevopsită stoarsă subţire" (Frunzetti) şi „stofă cenuşie din cele mai fine" (Mărculescu).

Analiza pasajelor din Don Quijote în contextul tuturor versiunilor româneşti ale romanului ar putea continua, însă o lucrare de o asemenea anvergură nu poate fi un studiu exhaustiv care să înregistreze toate problemele de traducere pe care le ridică opera lui Cervantes. Am articulat studiul nostru în jurul unor pasaje care au ridicat dificultăţi de traducere, însă dezideratul acestui demers se limitează la o secţiune minimă, centrându-se pe versiunea lui Popescu-Telega, fără a o izola de celelalte retraduceri, întocmai pentru a o putea raporta la ele cu speranţa de a-i putea evidenţia strategiile traductive şi meritele în vreme ce traductologia nu exista ca disciplină.

Spre deosebire de adaptarea lui Heliade-Rădulescu care încetăţeneşte povestea lui Don Quijote prin înstrăinare, aceasta dând un aer local romanului, Alexandru Popescu-Telega se confruntă cu nişte principii şi legi ferme ce trebuiesc respectate pentru ca rezultatul final să fie unul corespunzător. Lui îi revine ingrata misiune de a recupera pierderile asumate de primele traduceri care au rolul de a introduce opera în cultura gazdă. El continuă misiunea lui Vârgolici finalizând traducerea romanului, îmbunătăţind şi corectând pe alocuri erorile versiunii acestuia. Interesul său major, după cum însuşi o declară în precuvântarea romanului, este de a fi cât mai fidel originalului, fiind atent la literă, redând stranietatea diferenţelor culturale care se pierde în cazul primelor adaptări.

Analiza comparativă a traducerilor lui *Don Quijote* ne conduce către nişte concluzii generale privind fenomenul retraducerii; în primul rând întâlnim două fenomene distincte: traducerile simultane (Popescu-Telega şi Iacobescu) şi traduceri caduce determinate de factorul istoric. În primul caz traducerile apar într-o competiţie, fiecare traducător încercând să dea o versiune cât mai aproape de original, în cel de-al doilea ele vin să corecteze traducerile anterioare, să le actualizeze prin introducerea de cuvinte noi, neologisme.



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

Acest studiu nu ne va răspunde la întrebarea dacă a fost sau nu Alexandru Popescu-Telega un mare traducător, nu emite judecăţi constatative şi nu are pretenţia descoperirii unor adevăruri fundamentale, însă în opinia noastră există o asumare deliberată a relaţiilor dintre traducerile lui *Don Quijote*. Ele se influenţează reciproc, scopul fiecăreia fiind cel de a le revizui pe cele anterioare, de a actualiza din punct de vedere lingvistic o traducere devenită caducă, de a îmbunătăţi, corecta, fiecare element al versiunilor anterioare pregătind drumul traducerilor perfecte. Împlinirea unei traduceri este posibilă numai prin retraducere. După cum am putut constata din exerciţiul comparativ atât Ion Frunzetti/Edgar Papu cât şi Sorin Mărculescu vor prelua termeni din traducerea lui Alexandru Popescu-Telega, unii ca atare, alţii cu mici modificări, o parte sunt actualizaţi, o parte înlocuiţi prin corectură.

Traducerile coincid până într-un anume punct cu istoria literaturii. Problematica traducerii rămâne însă, prin complexitatea ei, un domeniu vast ale cărui frontiere nu pot fi delimitate cu precizie. Într-o vreme în care încă se traducea sub influenţa epocii „frumoselor infidele", în care noţiunea de proprietate intelectuală era elastică, Alexandru Popescu-Telega militează pentru o traducere pas la pas cu originalul, o traducere care să recreeze ambianţa climatului cervantesc. Din această perspectivă versiunea lui Alexandru Popescu-Telega poate fi percepută ca un fenomen care împrumută din caracteristicile epocii din care face parte. Acest fenomen va rămâne constant în fiecare versiune românească a romanului spaniol punându-şi amprenta pe fiecare retraducere.

Până în prezent nu există o istorie a criticii traducerilor romanului *Don Quijote* ceea ce denotă lipsa unui punct de vedere obiectiv privind calitatea traducerilor. Cu fiecare retraducere se înregistrează atât câştiguri cât şi pierderi. Acest studiu poate servi drept model pentru cercetătorii interesaţi de fenomenul retraducerii sau poate fi un subiect copios pentru o teză de doctorat care descurajează *de plano* orice abordare în limitele unei simple recenzii.

**BIBLIOGRAFIE**:

Cervantes Saavedra, Miguel de, *Iscusitul Don Quijote de la Mancha,* Editura Fundaţia regală pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1944-1945, în traducerea lui Popescu-Telega, Alexandru

Cervantes Saavedra, Miguel de, *Don Quijote de la Mancha,* Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1965, în traducerea lui Frunzetti, Ion, Papu, Edgar

Cervantes Saavedra, Miguel de, *Minunatele isprăvi ale vestitului cacvaler Don Quijote de la Mancha,*Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1974, în traducerea lui Alexianu, Alexandru

Cervantes Saavedra, Miguel de, *Iscusitul hidalgo Don Quijote de la Mancha,* Editura Grai şi suflet, Bucureşti, 1994, în traducerea lui Frunzetti, Ion, Papu, Edgar



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)

Cervantes Saavedra, Miguel de, *Don Quijote de la Mancha*, Editura Paralela 45, Piteşt, 2004, în traducerea lui Mărculescu, Sorin

Cervantes Saavedra, Miguel de, *Aventurile lui Don Quijote*, Editura Litera internaţional, Bucureşti, 2009, adaptare Obiols, Anna

Popescu-Telega, Alexandru, *Pe urmele lui Don Quijote*, Casa Şcoalelor, 1942



BDD-V2074 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:38:52 UTC)